

गरज आजी-आजोबांची

असू दे असू दे कौलारू घर असू दे
असू दे असू दे घराला अंगण असू दे
असू दे असू दे घरात आजी असू दे
असू दे असू दे प्रेमळ आजोबा असू दे

असं एक छान गाणं आहे. मुलांना घरात काय काय हवं असतं ते सारं या गाण्यात आहे. पुढे त्यात मोठी झाडं, खेळायला भावंडं, खोड्या काढायला मनीमारु, एखादं रांगणारं बाळ, गोठ्यात गाय, असं सगळं मुलांना आवडणारं घरात येतं.

आजी- आजोबांशिवाय घर पुरं होत नाही हे मुलं कितीतरी वेळा व्यक्त करतात. एकदा एका शाळेत पहिलीतल्या मुलांना कुटुंबाचं चित्र काढायला सांगितलं होतं. एका मुलीनी आपल्या चित्रात छान घर, त्यात आई- बाबा, तिचा भाऊ, ती, आजी- आजोबा, मोठा कुत्रा, मनी, झायव्हर काका, कामाच्या बाई असं सर्वांचं चित्र काढलं. तिच्या मनात तिचं कुटुंब म्हणजेच हा सगळा परिवार होता. बाईनी चित्र 'चूक' ठरवलं. तिला मुख्याध्यापिका म्हणाल्या, "असं नसतं कुटुंब. आई, बाबा, तू आणि तुझा भाऊ एवढंच चित्र काढ." तिनी काही परत चित्र काढलं नाही. नंतर एकदा वर्गात चित्र काढायला दिलं तेव्हा ती मुलगी मनात पुटपुटली, "अशशीच असतात कुटुंबं."

आजी- आजोबा आणि नातवंडं यांचं नातं फार गोड असतं. माझा नातू मी त्यांच्याकडे गेले की टिकली दे म्हणून मी माझी कपाळाला लावलेली टिकली काढून घेतो. कुठेतरी लपवून ठेवतो आणि मी परगावी गेले की ती टिकली स्वतःच्या कपाळावर लावून म्हणतो, "आता मी शोभाआजी झालो आहे." मला आजीची आठवण येते आहे हे सांगण्याचा हा किती गोड मार्ग!

एकदा एका आजोबांनी पेढे आणले आणि सर्व नातवंडांना ते जवळ बोलावून म्हणाले, "जो मला पापी देईल, त्याला पेढा देणार." सगळ्यांचे पेढे घेऊन झाले. मग आजोबांनी आजीला पेढा दिला. छोटी नात पाहात होती. तिच्या नजरेतून ही गोष्ट कशी सटकेल? ती लगेच आजोबांना म्हणाली, "आजीला पेढा दिलात, मग पापी कशी घेतली नाहीत?" आता काय सांगणार हिला? आजी- आजोबा हसत हसत दुसऱ्या खोलीत गेले.

अलीकडे लहान मुलांच्या आया नेहमी म्हणताना ऐकू येतं की "आमच्याकडे काही 'सपोर्ट सिस्टिम' नाही." शहरीकरणात गावातली लोकं शहराकडे पोट भरायला आली. शेती तुटली, एकत्र कुटुंबं विभक्त झाली पण मग मुलांचे प्रश्न सुरू झाले. लहान मुलांना कोण सांभाळणार? तीन महिन्यांचं बाळ झालं की आई त्याला पाळणाघरात सोडते आणि ऑफिसला जाते. अशा वेळी आजी- आजोबा जवळ हवेत असं वाटत राहतं. एकत्र राहण्याची काही पथ्यं आहेत. ती समजून घेतली नाहीत तर - भांडणं ठरलेली!

खरा उत्तम मार्ग शेजारी शेजारी घरं असणं, फ्लॅट असणं हा आहे. म्हणजे जरूर तेव्हा एकमेकांकडे जाता येतं आणि जरूर तेवढी प्रायव्हसीही मिळते.

मुलं तर लहान असताना आजी- आजोबांकडे जायला उत्सुकच असतात. अर्थात आजी- आजोबांचं आणि त्यांचं छान जुळत असेल तेव्हाच! असं न जुळण्याचीही अनेक कारणं असतात. मुलांचा दंगा आजी- आजोबांच्या वयाला सहन होत नाही. मग गप्प बसा असं म्हटलं की मुलं रागावतात. मुलं सतत कृतिशील असतात. या त्यांच्या हालचालींमुळे घरात सारखी गडबड असते. त्यांचा आजी- आजोबांना त्रास होऊ शकतो.

एकदा एका लहान मुलाची आई आपल्या सासूशी वाद घालत होती की, "मी त्याला चॉकलेट देणार नाही म्हटलं तर तुम्ही का दिलंत?" त्यावर आजी म्हणाली, "तुम्ही मुलांना अर्धा अर्धा तास रडत, किंचाळत ठेवता ते आम्हाला ऐकवत नाही, सहन होत नाही म्हणून आम्ही आधी त्याला गप्प करतो, मग समजावतो." मुलांना असं रडत ठेवणं बरोबर नाहीच. त्यांचं विचारांचं संतुलन बिघडतं. ती हट्टी होतात. पण आई आणि मूल यांच्यात जेव्हा अशी रस्सीखेच असते तेव्हा तू जिंकतोस का मी असा खेळ असतो आणि मुलं फार चिवट असतात. ती आपला हट्ट सहज सोडत नाहीत. तेव्हा मोठ्या माणसांनीच आपल्या हातातली दोरी सोडून द्यायची असते. आजी- आजोबा हे सहज करू शकतात. त्यांची शारीरिक ताकद कमी पडते. ते फार ओरडू शकत नाहीत. मुलांच्या मागे धावू शकत नाहीत. त्यांना उचलून बाजूला करू शकत नाहीत. ते सहज समजोता करतात. इरेला पेटलेल्या लहान मुलाला समोस न जर समजुतदार, प्रेमळ आवाज ऐकू आला तर त्याचाही पारा खाली येतोच!

शिवाय आजी- आजोबा म्हणजे मुलांची खेळणी असतात. त्यांना मुख्य म्हणजे वेळ असतो. आई- वडिलांना तो नसतो आणि ही खेळणी चालू करायला सोपी असतात. कारण ती खेळायला तयारच असतात. त्यांना त्यात आनंद वाटतो.

मुलं घरात जन्माला येतात तेव्हा त्यांचे आई- वडील आपापल्या उद्योगात बुडलेले असतात. त्यांना वेळ नसतो. ही मुलं मोठी होतात आणि आई- वडील वयस्कर होतात तेव्हा मुलांना वेळ नसतो. याचा अर्थ मुलांची आणि आई- वडिलांची चुकामूकच होते. आजी- आजोबांना मात्र नातवंडं लहान असताना वेळ असतो. अलीकडची मुलं फार उपद्रव्यापी झाली आहेत कारण त्यांच्या वावरण्याच्या, खेळण्याच्या जागांचा संकोच झाला आहे. पूर्वीसारखं ओढ्यात खेळणं, झाडावर चढणं, चिंचा पाडणं, मातीत, वाळूत खेळणं, विहिरीत डोकावून पाहणं, उन्हाळ्यात आकाशाखाली झोपणं, शेतात भटकणं कुठून आणणार? मग मुलं आहे त्या घरातच हे सगळं करू पाहतात. जमिनीवर पाणी ओततात, खिडक्यांवर चढतात, खेळणी पसरून ठेवतात, माती घरात आणतात, जमिनीवर पावडर पसरून त्यात लोळतात. याचा आई- वडिलांना होतो त्रास! मग सारखी भांडणं, आरडाओरडे, धमक्या, मारामाऱ्या! हे होऊ नये म्हणून तर सर्व प्रयत्न करायचे. हालचाली, उद्योग ही मुलांची जैविक गरज असते. कारण या हालचाली केल्या नाहीत तर त्यांची बौद्धिक, मानसिक, सामाजिक वाढ होणार नाही. अशा वेळी आई-वडील रागावले तर मुलांनी कोणाच्या पाठीमागे लपायचं? त्यासाठी आजी- आजोबा लागतात.

घरात आजी-आजोबा म्हणजे पहिली पिढी. आई- वडिलांची दुसरी पिढी. त्यांच्यापेक्षा ती सुमारे २५ वर्षांनी लहान. आणि तिसरी नातवंडांची पिढी, आजी- आजोबांपेक्षा ५० वर्षांनी लहान. या ५० वर्षांत जग फार बदललेलं असतं हे लक्षातच येत नाही. त्यामुळे घरातली लहान मुलं नीट वाढायला हवी असली तर मोठ्या माणसांचं एकमत हवं. त्यासाठी घरातल्या मुलांशी कसं वागायचं, कोणते नियम पाळायचे याची चर्चा

मुलांच्या अपरोक्ष व्हायला हवी. नाहीतर मुलं फार बेरकी असतात. ती कधी कुणाकडे कशासाठी जायचं, कोण आता आपला हट्ट पुरा करेल हे बरोबबर ओळखून असतात.

काही 'कुटुंबाच्या बैठका' लहान मुलांसह व्हायला हव्यात. त्यांनाही काही सांगायचं असतंच. सर्वांनी एकत्र बसून धोरणं ठरवली की सोपं जातं.

आजी- आजोबांचं कधी म्हणणं असं असतं की आम्ही मोठे आहोत. आम्हाला शिकवू नका. उलट ते मात्र नातवंडांसमोर त्यांच्या आई- वडिलांना शिकवायला पाहतात. लहान नातवंडांना काहीही बोलण्यात प्रश्न वाटत नाहीत. ती गोडपणे सर्वांच्या चुका पटवून देऊ शकतात. पण ती वेळ योग्य हवी. नव्या काळात नव्या गोष्टी समजून घ्याव्याच लागतात.

कित्येक घरांत समानतेचं वातावरण ठेवण्यात आजी- आजोबा कमी पडतात. सुनेमधला आणि त्यांच्यातला संवाद कमी पडतो. सुनेकडून कधी फार अपेक्षा केल्या जातात तर कधी निराळं म्हणजे वाईट अशी भूमिका असते. मग निराळा विचार म्हणजे वाईट, निराळा स्वयंपाक वाईट, निराळ्या पद्धती वाईट, निराळे शब्द वाईट अशी पक्की समजूत असते. यातून सुनेची कुचंबणा होते आणि यातून निर्माण होणारे ताण मुलांपर्यंत पोहोचतात. मुलं गोंधळून जातात.

आजी-आजोबांनी काही पथ्यं जरूर पाळावीत.

- १) कुरकुर न करता आनंदानी जीवनाकडे पहावं.
- २) आमच्या काळी असं नव्हतं असं म्हणू नये. आजच्या काळाला सुसंगत असंच वागावं लागतं.
- ३) मुलांना सतत उपदेश करू नये, ती ऐकून घेत नाहीत.
- ४) आर्थिक व्यवहार चोख असावेत, सरळ असावेत. त्यात लपवाछपवी नको.
- ५) घरात टोकाचे आग्रह नकोत. सुवर्णमध्य काढता आला पाहिजे.
- ६) सांगण्याच्या भूमिकेतून समजावण्याच्या भूमिकेत जायला हवं.
- ७) आता सून घरात आलीये म्हणून कामांमधून निवृत्त होऊ नये. आपल्याला जमतं, झेपतं तेवढं काम जरूर करावं. त्यात आनंद असतो. स्वावलंबी असावं.
- ८) सून नोकरी करते याचा अर्थ मजा करते असा नसतो. तिचं काम समजून घ्यावं.
- ९) मुलांच्या अभ्यासाच्या वेळात टी.व्ही. लावून बसू नये.
- १०) आमची मुलं आम्ही वाढवली, तुमची तुम्ही वाढवा असं न म्हणता शक्य तेवढा मदतीचा हात द्यावा.

११) घरात सामंजस्य निर्माण करणं हे आपलं काम समजून घ्यावं.

तरुण आई-वडिलांचीही काही पथ्यं आहेत. अलीकडे बरेच तरुण आई- बाबा दिवसभर कामात असतात. त्यांना घरी येऊन आराम करावा असं वाटतं. तेव्हा हेही लक्षात घ्यावं की दिवसभर आजी- आजोबा घरात राहून दमलेले, कंटाळलेले असतात. त्यांना विश्रांती हवी असते किंवा बाहेर जाऊन यायचं असतं. त्यांना ती मोकळीक हवी. वयस्कर माणसांशी दोन गोड शब्द बोललं तरी त्यांना बरं वाटतं हे लक्षात ठेवावं. ते आपल्यासाठी जे करतात त्याबद्दल आपल्या मनात कृतज्ञता हवी. आपल्या मुलांना सांभाळून ते आपल्यासाठी फारच महत्त्वाचं काम करत असतात, मुलांचंही मानसिक आरोग्य टिकवत असतात. माणसाला

आवडीचं काम असलं की त्याचं आजारपण, वृद्धत्व मागे राहतं त्यामुळे वृद्धांना आनंदी ठेवण्यासाठी प्रयत्न रहावा. आज आपण आपल्या आधीच्या पिढीशी कसं वागतो ते आपली मुलं पहात असतात. एका छोट्या मुलानी आपल्या आई- वडिलांना विचारलं होतं, " तुम्ही म्हातारे झालात की मी तुम्हाला या खोलीत कोडून ठेवायचं ना?" मुलं आपल्याकडून हे शिकणार असतात तेव्हा आपली जबाबदारी मोठी आहे.

मला ह्याची जाणीव आहे की सर्वांचे स्वभाव आनंदी, समजूतदार नसतात, पैशांचे प्रश्न सर्वांचे सारखे नसतात तरीही आपल्या घरात वाढणाऱ्या लहान मुलांच्या भल्यासाठी आजी- आजोबा आणि आई- बाबा यांनी एकमेकांना समजून घेणं, आपलं घर, नातं सुसंस्कृत ठेवणं, एकमेकांना सांभाळणं याची गरज आहे. आज गरज आहे ती माणसांनी घरातच माणसांसारखं वागण्याची, एकमेकांसाठी जगण्याची! मग आपली मुलंही मोठी झाली की प्रेमानी म्हणतील-

असू दे असू दे आमच्यासारखं घर असू दे
असू दे असू दे सर्वांचं घर असं असू दे!

- शोभा भागवत

मोबा-९९६०१७३५७०

ईमेल-shobhabhagwat@gmail.com